

DRAGO BAJC

DREVO SEM

Ob stoletnici rojstva

VIPAVA 2004

DREVO SEM

Drevo sem,
ki zarastlo se je v logu
sredi skal in lepih trat.
Je bil vihar, ki me sejal je
ali tihi, mirni, koprneči veter
v večernem hrepenenju?
Ali je mati moja slaba -
zemlja, ti zelena trava?
Me li nisi ti dojila
rečica krvava
v tem rdečem slapu jutra?
Ko se smejejo drugovi
v svojem prazničnem zelenju,
ko se gnetejo valovi
tvoji, reka, v svatovskem vrvenju,
rumenijo moji prsti,
moje roke venejo,
ko jeseni vam ...
V jeseni slečete obleko svojo,
veter je raznesel mojo
v daljo večno ...
Jaz, drevo jesensko!

I.

Zemlja, kaj razjedaš moje korenine,
oj vetrovi, kaj česate moje bele lase?
Ti si kriva, zemlja, ti,
da drevo jesensko
ob najlepšem dnevu ječi ...

Čakam, da poseka me drvar,
ki živim v življenju samotar.

STAL SEM IN SEM ČAKAL ZARJE

Stal sem in sem čakal zarje
in sem držal srce v roki kakor uro.
Tiho je poslala v moje lice zlatih nitk
in stkala jih v poljub je vroč.

O, zarja me je poljubila!!

A medlela je na nebu,
bledo v grob so jo polagali,
ko je sonce vstalo.
Ali mene žgal poljub je vroč - - -
Dušo mi je ovila noč,
da je sonce zatemnelo - - -
Moje ustnice so vroče,
moje ustnice blede
v koprnenju bolne - - -

V JUTRU RADOSTI GOREČEM

V jutru radosti gorečem,
stkanem iz sanj
otročkih,
iz kupe ljubezni pijem
belo vino, ki se s soncem meša.

Ko opoldne sonce motne
žarke seje,
kupo ljubezni mečem
ob tla.

Ko večerno sonce joče
(v zlat škrlat odeti kralj),
kopljem grob si, starec pozni,
mislim o ljubezni mladi - - -

OJ NAGAJIVA, ISKREČIH SE OČI!

Oj nagajiva, iskrečih se oči!
Glej, lučka v dvorani šumeči gori.
Gori, gori še marsikaj ...
Oj nagajivček, koprnečih ustnic,
glej, kako harmonika tožno ječi!
Ječi, ječi še marsikaj ...
Hopsa, hopsa, hopsa sa.
To ni ne jok, to ni ne smeh,
to je trenutek bežni, hipni,
zgublajočega se leta. Pij,
ljubica, moje srce ti srečo kuje,
srečno novo leto.

DEKLE, DAJ MI PITI IZ SVOJIH OČI

Dekle, daj mi piti iz svojih oči,
keliha zlatega, diamantno bogatega,
majniško mlade moči
in slasti:
Nagni svoj zvonki vrč
(ustnic žarečih kipečo cvetico),
da zlijem jaz vina vanj
penečega in šumečega iz srca.

PUSTI ME, DEKLE, NA VRT SVOJIH ROŽ

Pusti me, dekle, na vrt svojih rož,
pusti, naj tržem tvoje duhteče!
Nagnil bom čaše, izsrkal bom sok,
pretrpel potem bom rane skeleče.

PRVO MI CVETJE JE V VRTU VZCVETELO

Prvo mi cvetje je v vrtu vzcvetelo,
v vrtu, polnem bridkosti - - -
V teh je večerih mi v duši zvenelo;
v duši, polni sladkosti - - -
Ali iz čaše bo vino skipelo,
cvetje bo suho, hladno in velo,
le spomin bo igral
ob poznih dneh
v mojih očeh,
ko pastir na piščal - - -

PESEM PRIMORSKIH EMIGRANTOV

Kot kaplje bežimo od dneva do dneva,
v potoke se zbiramo, v reke široke;
in zbogom naš vedno glasneje odmeva,
ko z morja k obali iztezamo roke.

Iščemo dela mi delavci črni,
iščemo kruha mi brezdomovinci;
gluhi za klic smo: »Vrni se, vrni!«

Iščemo sreče krepki Tolminci,
mehki Vipavci in Kraševci, Brici,
težko po sončni nam je Gorici.

V rudnikih, v farmah nam teče življenje,
mesimo kruh tam, za žene, otroke;
kvas nam ljubezen, sol nam trpljenje,
večno se gibljejo trudne nam roke.

Misel le ena je varuh med nami
vsa za plačilo trpljenju, bolesi.
»Žena in dom naš, za morjem, gorami,
še se povrnemo k tebi, mi zvesti ...«

GLAS SONCU IN ZARJI

Od Trsta do Kobarida so se dvignili,
v črne halje odeti so vrgli svoj glas v nebo,
da ga popije jutranja zarja,
da ga posrka sonce gorko:

V izpite čaše nalivamo solz,
Golgoto tkemo v svoj črni plašč.
V obraze si rišemo smrt,
z rokami si grebemo prst -
za grob pod težkimi biči...

Mi črni od Trsta pijemo glad,
ležimo, ležimo in štejemo dni
trpljenja, brezdelja in nad ...

Drago Bajc, star 4 leta. Takrat so fantki nosili krila

OB STOLETNICI ROJSTVA

Konec letošnjega oktobra bo preteklo sto let, odkar se je na Vipavskem rodil pesnik, ki so mu rojenice prinesle v zibelko poljub pesniške duše in ga zapečatile za tisto kratko življenjsko dobo, ki jo je imel preživeti pred tragično usodo, ki je nihče od prisotnih v družini in širši vipavski skupnosti ni mogel slutiti. Saj je bila vendar to doba, so bila tista leta, ki jih je Štefan Zweig kasneje označil kot dobo, ko je *»vse imelo svoje pravilo, svojo določeno mero in tehtnost«* (S. Zweig, *Včerajšnji svet. Ljubljana. 1958, str. 23*), bili so to časi in leta, celo desetletje pred izbruhom prve svetovne vojne. In kljub pretresom, ki so pač značilni za vsako zgodovinsko obdobje, nobeden od vidnih znakov ni kazal tedaj očitno na tragedijo, ki se je imela zgrniti čez slaba tri desetletja na del slovenskega naroda in ga skoraj tri naslednja desetletja zatirala in mučila.

In konec letošnjega leta bo preteklo tudi že skoraj šestindvajset let, odkar smo se pesnika spomnili z izdajo pesniške zbirke *»Drevo sem«* (Koper 1978). Knjižica, za katero so se tedaj potrudili vipavski domačini s sodelovanjem osnovne šole, ki nosi pesnikovo ime, je bila zelo lepo sprejeta in je seveda v vseh naslednjih letih pošla, zato je še kako pravnja bila misel o ponatisu dela, saj knjižice iz leta 1978 danes ne moremo dati nikomur v roke, ker je pošla, istočasno pa je minila doba več kot enega rodu, zato je prav da vsaj deloma obudimo spomin na petdesetletnico smrti in vključimo v pričujoči ponatis dele takratnega besedila.

Žive priče, ki so avtorju spremne besede v knjigi »Drevo sem« leta 1978 pripovedovale svoje spomine na pesnika, so si bile edine v tem, da je bil Drago Bajc visok, suh fant z naočniki, kodravimi in vihravo bujnimi lasmi, šibkega telesa in zanemarjene, revne zunanosti. Imel pa je žive oči, ki so izpod debelih naočnikov sevale dobroto in mehko. Že na zunaj je dajal vtis, da je duhovno bogat človek. Bil je pravi otrok Vipavske doline. Rodil se je v Vipavi, v kmečki družini, očetu Janezu, ki je bil za tedanje razmere bogat kmet, in Ivani, rojeni Hrovatin. Fanta so po domače klicali 'Korle' in ko mu je bilo enajst let, mu je mati umrla. Bilo je to leta 1915. Smrt matere je še močnejše vplivala na njegovo zaprto, melanholično in k boječnosti nagnjeno naravo. V družini je bilo več otrok, Drago je bil prvorojenec iz očetovega prvega zakona, v katerem se je rodilo pet otrok. V drugem zakonu z Jožefo Petrič sta se rodila še dva.

Gimnazijske študije je Drago opravil v Ljubljani; Vipava je namreč sodila v tisti del Primorske, ki je do konca 1. svetovne vojne spadal pod Kranjsko in so bile zato poti pretežno usmerjene na vzhodni del pokrajine. K odločitvi, da ga dajo študirat v Ljubljano, je botrovalo v tistih časih tudi ekonomsko dejstvo. Treba je bilo iskati tako šolanje, ki bi očeta Janeza ne bremenilo preveč. In tako najdemo Draga na Škofijski gimnaziji v Št. Vidu nad Ljubljano, splošno imenovani škofovi zavodi. Tu opravi prve štiri gimnazije, ko je star že šestnajst let, kajti študirati je začel sorazmerno pozno (prvi razred gimnazije je opravil v letih 1917/18). Gimnazijski študij je nadaljeval v Kranju, in sicer v šolskih letih od 1921/22 do 1924/25; 12. januarja 1925 izstopi ter je vpisan le še kot privatist in tega leta ne maturira, saj je razred zapustil sredi šolskega leta. V času študija v Kranju je stanoval pri železniškem nižjem uradniku Ivanu Grčmanu v Kokriškem predmestju. Kot dijak se Bajc v učenju ni kaj posebno odlikoval; v spričevalih je skoraj povsod imel le srednje ocene, pa tudi nekaj zadostnih. Pripis v enem od spričeval (zimski semester 1920/21) pa izkazuje, da je poslušal še dva predmeta, in sicer: laščino, I. tečaj in stenografijo I. tečaj. V obeh je ocenjen: dobro.

Prekinitev študija sredi leta ni bila kakšna fantova samovoljnost. Ker je bil italijanski državljani, je moral odslužiti redni vojaški rok v Italiji, ki je po koncu 1. svetovne vojne zasedla naše primorske kraje. Sicer pa se je tudi sam nameraval po končani gimnaziji vrniti v rodno deželo. To je med drugim pokazal že s tem, da je v srednješolskih letih začel pošiljati svoje literarne in druge prispevke v goriške in tržaške liste.

Sprva je upal, da mu bodo italijanske oblasti služenje rednega vojaškega roka odgodile, ker se pa to ni zgodilo, je moral iz Ljubljane domov Vipavo. Z drugimi slovenskimi fanti so ga poslali služiti vojake v Južno Italijo, v kraj Catanzaro. Morda bi se vse še nekako izteklo, če bi mu prijatelj iz Slovenije v tem času ne poslal pisma (vsebina katerega ni znana), pa so ga zaradi njega poslali pred vojaško sodišče v Trst. Zgodilo se je to 22. septembra 1926, in sicer komaj mesec dni, preden bi se končala njegova vojaščina. Morda pa je bilo pismo le povod, zakaj pravi vzrok je bil v tem, da so italijanske oblasti že dlje časa iskale pisca zloglasnih »Deset zapovedi za rekrute«, ki jih je bil objavil humoristični list »Čuk na pal'ci« in ki so njegovemu uredniku Francetu Bevku »navrgle« štiri mesece zapora. Vojaška oblast je seveda iskala pisca po tistih garnizijah, ki so imele med vojaki slovenske fante.

Zapor, ki ga je doletel, je posegel prav v sredino njegovih načrtov, saj mu niso dovolili, da bi odšel opraviti maturo in bi se lahko kasneje vpisal na univerzo. Te dogodke nam precej podrobno razkriva pismo, ki ga je Drago pisal svoji materi (mačehi).

Pismo se glasi:

Draga mama!

Gotovo si ne predstavljate, kako in kje Vam pišem! Pišem Vam - na kolenih in v ječi. Včeraj sem prejel Vaše pisemce in sem se skoro jokal, ko sem ga bral. Vidim, kako me čakate, a me čakate zamanj. Ker pred zadnjimi dnevi oktobra mene ne bo domov, ker zame ni ne konžeda, ne nič! Če bom še prišel, je vprašanje.

Danes sem že sedmi dan v ječi, in bog ve, koliko dni bom moral še biti, vsaga skupaj kakih 30-40 dni.

Naznanili so me zaradi nekega pisma, ki so mi ga odprli in prebrali in ki mi ga je poslal nek prijatelj – torej naznanili so me na vojaško sodišče.

Moja ječa je pa takale: Dajo mi sicer jesti in tudi štrmac so mi dali brez rjuh in eno koperto. Ves dan sem zaprt, zjutraj me spuste eno urco, da se grem umit, pač pa me mora spremljati stražar z nasajenim bajonetom. Nato me zopet zapro. Do danes sem bil sam in še celo brez knjig, danes pa sem dobil nekega tovariša. Vi ne veste, mama kako težke so bile tele ure v začetku, zlasti proti večeru, toda sedaj sem se že nekoliko privadil, toda, ko se spomnim, da moji tovariši, ki jim je bilo zelo žal, da tako ravnaajo z menoj, odhajajo na svoje domove, me obide taka žalost, da ne vem, kaj bi storil, če ne bi imel upanja, da potem, ko se bo stvar pojasnila, me bodo pustili domov.

Vse so mi uničili. Niso me pustili, da bi šel delat maturo, sedaj se še na univerzo ne morem upisati.

Bojim se, da bom moral vzeti advokata, da me bo branil in ga tudi se razume – plačati. Bom poizkušal storiti tako: Prosil bom tata, naj si na svoje ime sposodi v posojilnici potrebni denar, ki ga bom potem, ko se urnem, jaz počasi plačeval (upam, da bo zadostovalo 500 L.). Tako in tako mi ne kaže drugega, kot dobiti: kako službo, ko se urnem, in potrudit se bom, da bom plačal oni denar, ki bi bil potreben za stroške. Tako upam, da mi bo tata storil to uslugo, ker hočem se vsaj rešiti tega življenja, v katerega sem prav pričaran.

In ravno sedaj, ko sem pričel s tako vnemo misliti na to, da bi začel delati, študirati in tudi pomagati ostalim.

Vidite, mama, da sem res nesrečen. Če pa me vkljub vsemu obsodijo, ne prenesem več tega življenja, ki sem ga sit do grla, raje končam. Pa upam, da se bo steklo dobro in je treba potrpeti še ta mesec, bom pa vsaj pozneje vedel kaj povedati. Upal sem, da bomo letos bendimovali skupaj, pa žalibog – zopet ni mogoče!

Draga mama, tiste tri znamke so edino moje premoženje, torej še pisati skoro ne morem.

Vas poljublja Karlo

Pozdrav tudi tatu, Viktorju, nevesti in Milošu ter Edotu in našemu botru.

Iz pisma je očitno zaznati, da kljub velikemu upanju in volji do življenja, že gloje v njem črv pesimizma, če smemo stavek v njem interpretirati, mu je v možgane šinila tudi kakšna misel obupa nad življenjem. Šele iz tega pisma lahko sklepamo, kako globoko ga je prizadelo življenje v zaporu.

Dogodki so se kasneje obrnili nekoliko drugače. Za Bajca pristojno sodišče je bilo v Trstu, zato so ga, oslabelega in uklenjenega, z vojaško patroljo prek vse Italije, od Catanzara na jugu odvedli v Trst. Tu je odsedel še nadaljnji mesec zapora, bil pa potem izpuščen, ker ni prišlo do sojenja, pač pa je moral doslužiti zaradi zapora »še ne odslužena« dva meseca vojaščine.

Junija leta 1927 je opravil v Kranju maturo in kmalu nato stopil v goriško uredništvo Edinosti. Tu je delal z Bertijem Rejcem, Srečkom Logarjem, Maksom Rejcem, Radom Humarjem in drugimi. Delo mu je bilo všeč. Za list je pripravljaj vsakovrstno gradivo. Nabiral je dnevne novice po uradnih ustanovah, kamor je imel dostop z izkaznico »giornalista apprendista«, in ker je imel izreden časnikarski talent, je znal iz podatkov, ki bi komaj zadostovali za nekaj časopisnih vrstic, razplesti dovolj obsežen in vsebinsko zanimiv članek. Od časa do časa se je v listu oglašal tudi kot prevajalec krajših proznih tekstov (Alfred Brust: Zajčja smrt; Izabela Sandy: Naval mraza; Branislav Nušić: Nagrobni nagovor, itd.), pa tudi kot pisec daljših reportaž (npr. Izprehod v goriško okolico) ali intervjujev (npr. Pri skladatelju Vinku Vodopivcu petdesetletniku) ali literarnozgodovinskih sestavkov, izvirnih ali povzetih po drugih avtorjih (npr. Novi italijanski roman, Pogled na delavnico angleškega časopisa). Objavil je tudi kakšno izvirno pesem (npr. K polnočnici gredo).

Pri vsem tem drobnem časnikarskem delu pa ni pozabil na – študij. Jeseni tega leta, 1927, se je kot izredni študent vpisal na pravno fakulteto univerze v Padovi. Trdno je upal, da bo ob delu za vsakdanji kruh, sicer s trudom in težavami, pa vendar le utegnil tudi študirati in v nekaj letih dokončati pravo ter priti do samostojnega poklica. Vendar so ga najbrž razmere iz dneva v dan bolj pehale v prej nasprotno pričanje.

Pesniško delo Draga Bajca ni obsežno. V bistvu je bilo izdano skoraj v celoti leta 1978 v zbirki, ki nosi naslov po prvi pesmi v izboru: *Drevo sem*. Uredniku se je takrat zdela ta pesem posebej značilna, saj je nekoliko ekspresionistično podana pesnikova avtobiografija.

V zgodovino primorskih Slovencev se je Drago Bajc zapisal kot mučenec slovenstva, s svojim literarnim delom, pa četudi je skromno in ne v celoti dognano, pa je tudi zaslužil, da ga lahko z vso upravičnostjo uvrstimo med primorske literarne ustvarjalce. Pisatelj Bevk je nekje zapisal, da je Bajc bil »še mlad, neprečiščen kot novo vino, ves kipeč, v njem sem gledal bodočega pisatelja«. Čeprav je v razmerah, v katerih je živel, in sredi potreb, ki jih je predenj postavljalo življenje (razmeroma napeto časnikarsko delo), pisal tu in tam prozo in je bil prav eden izmed njegovih kratkih člankov »Pozdravi« (»Deset zapovedi za rekrute«) kriv, da se je moral Bevk kot urednik »Čuka na pal'ci leta 1926 štiri mesece presedeti v zaporu in da je bil list ukinjen, so vsi, ki so poznali njegovo ukvarjanje z literaturo, vedeli, da Bajc piše pesmi. In ko stojimo danes pred tem tako hitro in prezgodaj zaključenim življenjem Kosovelovega sodobnika, nam ostaja kot dokument in pričevanje le Bajčeva pesniška izpoved.

Za življenja je objavil le manjše število pesmi. Njegovi prijatelji se spominjajo, da je stalno nosil s seboj notes in vanj zapisoval vse navdihe, da je svoje prvence rad bral v ožji družbi in želel slišati o njih mnenje in da je bil tudi sprejemljiv za kritiko.

Eden teh notesov se je tudi ohranil. V njem je zapisanih kakih 45 pesmi pretežno lirične, ljubezenske vsebine in, kakor se zdi, posvečenih pesnikovi zgodnji ljubezni.

Lirična pesem je spočetka boječa in nedoločna. Pesnik le sanja o deklici, plah je in boji se, da ga bo zavrnila. Zato je melanholična nota, včasih kar rahla sled pesimizma prisotna skoraj v vseh pesmih. Nič ni v njih fantovske vihravosti, le tu in tam kakšna privzeta literarna gesta prešernosti, pač pa dosti tožbe nad neusmiljeno usodnostjo, ki da ga zasleduje in se je ne more rešiti. Dekletu, ki mu je – kakor pravi – ime Lavra in Julija in Angela in Alma (zanimivo, da nam je s temi dekliškimi imeni razkril svoje oboževane pesnike: Lavra velja za Petrarko, Julija

velja za Prešerna, Angela velja za Ketteja, Alma velja za Murna), želi vse najboljše, četudi ga je zavrnilo, četudi zaradi nje neprestano trpi, ko v duhu gleda njeno podobo. Spominja jo lepih mladostnih dni, ko »zjutraj in zvečer hodila sva pit iz žarečih čaš zlatih, pobarvanih z zarjo«; na koncu pa ji pravi: »Zagrebiva v listje rumeno svoj veli obraz, ko zlati cekini so listi rumeni – ha – ha!« Pesnik se je torej v ljubezenski liriki v prvem mladostnem zaletu skušal pognati visoko, a se je kmalu resignirano umaknil in opeval spomine na nekdanjo ljubico.

Poleg ljubezenske lirike je pisal še drugačno poezijo, tako, kakršne smo od primorskega pevca, ki si ni zakrival oči ali zamolčeval dejstev, že kar navajeni. Resda ni bil posebno udaren poet, tudi ne skrajno revolucionaren; bil je pesnik, ki je težo fašističnega pritiska in nacionalnega zatiranja globoko občutil in temu svojemu čustvu dal tudi duška v nekaterih svojih pesmih. Spočetka le z rahlimi namigi, kakor: »... moja ljubezen naj ti bo cvetka, ki sem jo utrgal v rdečem večeru« (*Pod cipreso*). Kasneje je, na primer v letu 1924, pa že prihajala do udarnejše izpovedi: »Na gori se bliža dan, / od naših želja pozvan. / Zarja pregrinja mu / po jutranjem snu / pot s preprogami / živo rdečimi. / S srci kovali ga / smo junaki mi. / S pestjo zažgali ga, / ker so nam pili kri... / Na gori prihaja dan / bratje na delo vsi! / Saj bo dan, da, dan, / za temo, brat, boš maščevan!« Tudi ko v svoji pesniški preroški viziji vidi dan osvoboditve Primorcev, poje: »Mladike smo v gozdu, v jutru zbujene iz sanj, / v rodovitnosti zemlje ustvarjamo gozd... Zakaj, bi vas prašal, zakaj? Zakaj pač ustvarjamo gozd / Odgovor teman bo, ko šum hudournika in viharja v skalovju, / ki čujem ga dobro, s strahom v srcu, a ne razumem. / Ne vprašajte, bratje, zakaj: Strašno je tuljenje skalnih vetrov / in šum hudournikov«. To pesem zaključí z besedami: »Bratje, zakaj? He, he! Domovina kliče« (Slovo). Vse, kar se je dogajalo v zaslužjeni domovini, je vzbudilo v njem čustven odmev. Tako piše v oktobru 1924 v pesmi, ki ji je dal podnaslov »Ob manifestaciji Primorcev:« Od Trsta do Kobarida so se dvignili, / v črne halje odeti so vrgli svoj glas v nebó... V izpite čaše nalivamo solz / Golgoto tkemo v svoj črni plašč. / O obraze si rišemo smrt, / z rokami si grebemo prst - / za grob pod težkimi biči... / Mi,

Zvečer pa ko spleta lase,
zavese odgrne si vse,
pogleda v dolino solza,
če dušico belo ima
še mali njen Ivanček zlati.«

Z žarečimi Ivanček gleda očmi,
Kjer zarja z oblaki se brati,
v njegovem pa srcu bolesti več ni.

Bajc je bil tudi razmišljujoč poet. Grebel je vase, iskal smisla svojemu življenju in pisanju in cilj svojega hrepenenja. Porodila se mu je tudi prenekatero pesem, ki nam kaže, kakšna je bila njegova pesniška narava: »Drevo sem, / ki zarastlo se je v logu / sredi skal in lepih trat-. / Je bil vihar, ki me sejal je / ali tihi, mirni, koprneči veter? / ... Čakam, da poseka me drvar, / ki živim v življenju samotar.« Ali: »Draga! ... Kamen na cesti sem, / ob njega se spotika vsak... / Nisem cvetje, / nisem sad...«

Podobna motivika drevesa, korenin, kamenja, belega kraškega kamenja in tudi v kratkemdrobcu proze *Pod palmo*.

POD PALMO

(Palma se gleda v ogromnem vodnjaku neskončne vročine in riše v pesek svojo sliko, V vroči njeni sencih se oziram proti severu in mrjem od hrepenenja po snegu ...)

Podoben sem drevesu, ki je vkoreninilo svoje korenine v kamenje in samo v kamenje raste ...

O kako so bele kraške doline in gore iz kamenja, bele rute na glavi in beli obrazi in bele duše tam – kot iz belega kamenja ...!

Vsa naša srca so iz belega kamenja, krhkega belega kamenja – včasih pa so kot stalagmiti in stalaktiti v kraških podzemeljskih jamah –. Stoletja pada znoj na apnenčeve skale in v enakomernem spevu kapanja zida spomenike našega trpljenja, naše vztrajnosti in ljubezni do okostenelih naših kraških polj ...

Bajc je bil mlad poet, zato je razumljivo, da v njegovih pesmih na nekaterih mestih pogrešamo oblikovne popolnosti. Skoraj vse pesmi pričajo, da so mu privrele iz srca tako, kakor se se ohranile, da jih torej ni kdovekaj »pilil«. Vpliv pesnikov naše moderne, od Ketteja in Murna do Župančiča je očiten, saj zazveni tu in tam Gregorčič, pogosteje Župančič, Kosovel ali Gruden, zadnja dva še prav posebno. In zato je pred nami opus človeka, ki mu ni bilo dano, da bi svoj pesniški polet kaj več kot začel, toda že to, kar je zapustil, priča, da smo imeli v Bajcu resničnega, pristnega in, kolikor je moč sklepati po zapuščini, tudi nadarjenega poeta, a smo ga, žal, prezgodaj izgubili.

Drago Bajc si je v srcih Vipavcev, Goričanov, vseh Primorcev že postavil svoj spomenik. Postavil si ga je s svojim prispevkom v boju proti fašizmu in njegovi protinarodni politiki, fašizmu, ki je hotel izbrisati slovenstvo s primorske zemlje, spremeniti značaj naše rodne grude. DrugEGA so mu postavili na grobu, kakor ga je umetniško oblikoval France Gorše. Zdaj pa mu postavljamo še tretjega, ki si ga je prav tako ustvaril sam: tihi spomenik njegovega bogatega duha, njegove želje in volje, da si pribori mesto tudi v slovenski umetniški besedi, v slovenski književni ustvarjalnosti. Čeprav je bilo njegovo življenje prezgodaj zaključeno in se ni moglo razviti in obroditi dozorelega sadu, saj je bilo nasilno pretrgano v začetku samega cvetenja, vendar te pesniške izpovedi mladega človeka, ki zdaj ob stoletnici njegovega rojstva že vdrugeč prihaja na svetlo, prinašajo še vedno živo sporočilo.

Marijan Breceļj

V gornjem zapisu je bilo uporabljeno arhivsko in drugo spominsko, posebej fotografsko gradivo, ki ga je zbrala gospa Marta Rodman iz Vipave, ki se sedaj hrani v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici ter ga ljubeznivo dala podpisnemu na razpolago, za kar se ji iskreno zahvaljuje. Dalje bi ne bilo mogoče orisati političnega in kulturnega ozadja brez temeljnih prispevkov o delovanju Tigra na Goriškem, ki jih je objavila Mira Cencičeva in še nekateri drugi pisci v zadnjih desetletjih.

Izid pesniške zbirke »Drevo sem« je leta 1978, tudi na mojo prošnjo, pospremil z krajšim uvodom dr. Joža Vilfan, Bajčev sošolec in kasnejši vidnejši

politik. Ker prinaša njegov zapis poleg manj znanih Bajčevih biografskih podatkov tudi oznako Bajca kot človeka, je prav, da ga prinese v ponatisu tudi sedanja izdaja. Glasi se pa:

Prav je, da ob petdesetletnici pretresljive smrti Draga Bajca izide izbor njegovih ohranjenih pesmi. Drago Bajec je že prav toliko časa, petdeset let, Primorcem, posebej pa ljudem Vipavske doline, eden simbolov zvestobe slovenskemu narodu, slovenski besedi, predvsem pa njegovega trpljenja pod tujim jarmom, podobno kakor je to postal nekaj let pozneje Lojze Bratuž. Kako so fašistični preganjalci pognali v smrt Draga Bajca, kako so skušali preprečiti zadnjo počastitev že mrtvega, to je bil spomin, ki je spodbujal na vztrajanje v odporu in klical na upor, to je še danes spomin, ki obvezuje. Prav je, da po toliko letih spoznamo Draga Bajca tudi kot pesnika, čeprav mu, res, ni bilo dano, da izzori do polnosti svojega talenta.

Z Dragom Bajcem sva se srečala na klasični gimnaziji v Kranju v šolskem letu 1921/22. Hitro sva se zblížala in družbovala sva do konca šolskega leta 1923/24. Zimski semester 1924/25 nisem obiskoval šole, zdravil sem se v Trstu; v poletnem semestru in vse naslednje leto, moje zadnje leto na gimnaziji, Bajca ni bilo več v Kranju. Italijani so ga potegnili v vojaško službo. Nisva se več srečala, bila sva samo v bežnih stikih, nekaj z dopisovanjem, nekaj s pozdravi prek skupnih znancev. Od jeseni 1926 sem študiral v Rimu, on, potem ko se je rešil vojaščine in opravil maturo, v Padovi. Kmalu, prekmalu pa se je potem na znani način končalo njegovo mlado življenje.

Po toliko letih mi je Drago še vedno pred očmi. Visok, suhljat, z dvignjeno, malo na stran obrnjeno glavo - s to držo je zaostroval močne, pa očitno še prešibke leče svojega ščipalnika. Hitre hoje, hitre govornice, hitre, kadar je v družbi posegel v besedo ali na sprehodih v dvoje, govoril o svojih rečeh.

Imel je dve ljubezni - Primorsko in Cankarja. Cankar je bil zame takrat še malo dostopen, on ga je pa sistematično prebiral in je zlasti zadnje leto, ko sva se srečavala, bil prav pijan njegove besede. O njem je govoril in govoril, in to s takim zanosom, da smo ga samo poslušali. Ni kril, da tudi sam piše. Njegove slovenske naloge so bile znane po vsej gimnaziji. Adolf Ivančič, profesor slovenščine v njegovem razredu, ga je visoko cenil, med nami, ki smo se tudi poskušali v pesnikovanju, pa je edini veljal za pravega pesnika, za človeka, ki mu je umetna beseda usoda.

O Primorski in primorskih zadevah sva se dosti pogovarjala. Oba sva bila iredentista; nisva si mogla misliti, da bi ostalo, da bi smelo ostati pri rapalskih

mejah. Toda, kaj je Bajec govoril, kako je razmišljal podrobneje, ne bi več mogel povedati. Pač pa mi je ne tako davno, pred letom in pol, sošolec, s katerim sem obujal spomine na gimnazijska leta, skušal obnoviti sliko Draga, kakršen se je vrnil s počitnic 1924 v šolske klopi - globoko impresioniran z razpoloženjem naših ljudi, kakor je prišlo do izraza na volitvah pomladi 1924. Pomemben premik v levo, porast komunističnih glasov. Meni se je to zabrisalo, verujem pa, da je bilo tako. Bajec pri Cankarju ni ljubil samo umetnika besede - znal je na pamet recitirati cele odstavke - ljubil je tudi Cankarja misleca - razlikoval je v pogovoru med »narodom« in ljudstvom, med rodoljubarstvom in rodoljubjem, govoril mnogo o ljudeh s Klanca.

In kakor da si moral slutiti, da je Bajcu sojeno kratko življenje. Nekam krhek, vedno zanesen, preveč v svetu svojih čustev in misli. Dobra, mehka narava. Ko sem zvedel za njegovo smrt, mi je bilo, kakor da so poteptali nežen cvet, kakor da so razbili dragoceno čašo.

Joža Vilfan

VSEBINA

DREVO SEM	5
I.	7
MLADOST JE PESEM BREZ RIM	9
MOJA PESEM GRE V NOČ	10
HIPNA MISEL	11
STAL SEM IN SEM ČAKAL ZARJE	12
V JUTRU RADOSTI GOREČEM	13
SIJEJO SONCA	14
SINOČI SMO SPILI SVOJEGA TELESA KOZAREC	15
POD CIPRESO	16
II.	19
V TEMNI URI	21
TENKI TVOJI PRSTI	22
DEKLE LEPIH OČI	23
OJ NAGAJIVA, ISKREČIH SE OČI!	24
DEKLE, DAJ MI PITI IZ SVOJIH OČI	25
BISERI	26
KOVINASTI ZASTORI SO SE SPUSTILI	27
SLONELA SI NA OKNU SVOJE JEČE	28
OTRI IZ SVOJIH ZLATIH LAS	29
NOCJOJ, NOCOJ	30
OB GRENKO OKNO	31
BOLNI DEKLICI	32
PUSTI ME, DEKLE, NA VRT SVOJIH ROŽ	34
PRVO MI CVETJE JE V VRTU VZCVETELO	35

NISEM ZAPIRAL OČI, KO SE SPREHAJAL	36
ŽEJEN SEM, ŽEJEN - ČLOVEK!	37
SKUPAJ SVA PILA IZ KOZARCEV ZVENEČIH NAŠO POMLAD	38
VE NE, VE NE - - V JESENI VE NE VSE - - -	39
III.	41
RAZGRNIL SEM ZAČRNELO ZAVESO SVOJE SOBE	43
SLOVO	44
K POLNOČNICI GREDO	47
POLJUBI	49
PESEM PRIMORSKIH EMIGRANTOV	52
GLAS SONCU IN ZARJI	53
DAN	55
OB STOLETNICI ROJSTVA	57
V HRAMU	74
TOLAŽBA	75
POD PALMO	76